

**BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM HÀ NỘI**

VŨ ÁNH TUYẾT

**NÂNG CAO NĂNG LỰC THỰC HÀNH
CHO HỌC SINH TRONG DẠY HỌC LỊCH SỬ
Ở TRƯỜNG TRUNG HỌC PHỔ THÔNG**

**(Vận dụng qua dạy học lịch sử Việt Nam
từ 1919 đến 1975, chương trình chuẩn)**

Chuyên ngành : Lí luận và phương pháp dạy học bộ môn lịch sử
Mã số : 62.140.111

LUẬN ÁN TIẾN SĨ GIÁO DỤC

Người hướng dẫn khoa học: 1. PGS.TS TRỊNH ĐÌNH TÙNG
2. PGS.TS ĐẶNG VĂN HỒ

HÀ NỘI, 2013

LỜI CẢM ƠN

Với tình cảm chân thành, tôi xin trân trọng cảm ơn:

- Bộ Giáo dục và Đào tạo, Vụ Đại học và Sau đại học
- Ban Giám hiệu trường Đại học Sư phạm Hà Nội, phòng Sau đại học và các phòng chức năng của trường đã tạo điều kiện thuận lợi cho tôi trong quá trình học tập và nghiên cứu tại cơ sở đào tạo.
- Quý Thầy, Cô giáo tổ Bộ môn Lí luận và phương pháp dạy học Lịch sử đã động viên, tham gia Xemina và đóng góp ý kiến giúp tôi hoàn thành Luận án.
- Đặc biệt, tôi xin được bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới PGS.TS Trịnh Đình Tùng, PGS.TS Đặng Văn Hồ đã tận tình chỉ bảo, hướng dẫn, giúp đỡ tôi hoàn thành Luận án đúng thời hạn.
- Tôi cũng xin bày tỏ sự cảm ơn sâu sắc tới GS.TS Nguyễn Thị Côi, PGS.TS Kiều Thế Hưng đã nhiều lần tham gia tổ chức Xemina và có những ý kiến quý báu, giúp tôi nhanh hoàn thành Luận án.
- Tôi xin chân thành cảm ơn Ban Giám hiệu, Quý Thầy, Cô giáo các trường THPT đã nhiệt tình giúp đỡ tôi trong công tác điều tra, khảo sát và thực nghiệm sư phạm. Các Quý đồng nghiệp, bạn bè có những đóng góp, động viên tôi trong quá trình nghiên cứu.
- Cuối cùng, tôi vô cùng biết ơn những người thân trong gia đình đã luôn chăm lo, động viên tôi trong suốt quá trình làm Nghiên cứu sinh.
- Mặc dù, bản thân tôi đã rất nỗ lực, cố gắng, nhưng có thể còn những hạn chế, thiếu sót. Vì vậy, tôi kính mong Quý Thầy, Cô giáo, các bạn bè đồng nghiệp và những người quan tâm đóng góp ý kiến để Luận án được hoàn thiện hơn.

Hà Nội, tháng 5 năm 2013

Tác giả Luận án

Vũ Ánh Tuyết

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Những số liệu, kết quả điều tra thực tế, thực nghiệm sư phạm, phân tích, đánh giá và kết luận trong Luận án là trung thực, do tác giả thực hiện. Các số liệu này chưa được ai công bố trên bất cứ công trình nào.

Hà Nội, tháng 5 năm 2013

Tác giả

Vũ Ánh Tuyết

MỤC LỤC

	Trang
MỞ ĐẦU	1
1. Tính cấp thiết của đề tài	1
2. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	2
3. Mục đích, nhiệm vụ nghiên cứu	2
4. Cơ sở phương pháp luận và phương pháp nghiên cứu	3
5. Giả thuyết khoa học	4
6. Đóng góp của Luận án	4
7. Ý nghĩa của đề tài	4
8. Cấu trúc Luận án	5
Chương 1: TỔNG QUAN VẤN ĐỀ NGHIÊN CỨU VÀ CÁC KHÁI NIỆM CƠ BẢN CÓ LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI	6
1.1. Tổng quan	6
1.2. Một số khái niệm có liên quan đến đề tài	25
1.2.1. Năng lực	25
1.2.2. Thực hành, thực hành lịch sử	28
1.2.3. Nâng cao năng lực thực hành lịch sử	29
Chương 2: CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN CỦA VIỆC NÂNG CAO NĂNG LỰC THỰC HÀNH CHO HỌC SINH TRONG DẠY HỌC LỊCH SỬ Ở TRƯỜNG TRUNG HỌC PHỔ THÔNG	33
2.1. Cơ sở lý luận	33
2.1.1. Mục tiêu của bộ môn lịch sử ở trường phổ thông	33
2.1.2. Đặc điểm của kiến thức lịch sử và nhận thức lịch sử của học sinh	34
2.1.3. Xu thế đổi mới giáo dục và việc phát triển năng lực thực hành trong dạy học nói chung, dạy học lịch sử nói riêng	36
2.1.4. Vai trò, ý nghĩa của việc nâng cao năng lực thực hành cho học sinh trong dạy học lịch sử ở trường trung học phổ thông	38
2.2. Cơ sở thực tiễn	43

2.2.1. Thực tiễn dạy học lịch sử ở trường trung học phổ thông	43
2.2.2. Vấn đề thực hành trong dạy học lịch sử ở trường trung học phổ thông	45
2.3. Nội dung của năng lực thực hành lịch sử ở trường phổ thông	53
2.3.1. Nội dung của năng lực thực hành lịch sử ở trường phổ thông	53
2.3.2. Năng lực thực hành lịch sử cần nâng cao cho học sinh ở cấp trung học phổ thông	60
2.3.3. Tiêu chí đánh giá năng lực thực hành lịch sử	66
Chương 3: BIỆN PHÁP NÂNG CAO NĂNG LỰC THỰC HÀNH CHO HỌC SINH TRONG DẠY HỌC LỊCH SỬ VIỆT NAM TỪ 1919 ĐẾN 1975, LỚP 12, TRUNG HỌC PHỔ THÔNG	68
3.1. Vị trí, mục tiêu của phần lịch sử Việt Nam từ 1919 đến 1975, lớp 12, trung học phổ thông	68
3.2. Một số yêu cầu khi tiến hành các biện pháp nâng cao năng lực thực hành lịch sử cho học sinh	70
3.2.1. Biện pháp thực hiện và hình thức tổ chức phải phù hợp với đối tượng và khả năng của học sinh	70
3.2.2. Vận dụng linh hoạt, đa dạng các biện pháp thực hành	70
3.2.3. Cần tiến hành một cách thường xuyên, liên tục các hình thức thực hành	71
3.2.4. Phải kiểm tra thường xuyên năng lực thực hành của học sinh	71
3.3. Các biện pháp nâng cao năng lực thực hành cho học sinh trong dạy học lịch sử Việt Nam từ 1919 đến 1975, lớp 12, trung học phổ thông	72
3.3.1. Xác định thái độ đúng đắn và tạo hứng thú cho học sinh đối với các hoạt động thực hành lịch sử	72
3.3.2. Bồi dưỡng, hướng dẫn học sinh nắm kiến thức về phương pháp thực hành lịch sử	76
3.3.3. Hướng dẫn luyện tập các kĩ năng thực hành lịch sử	80
3.3.3.1. Kĩ năng lập niên biểu	80
3.3.3.2. Kĩ năng xây dựng, sử dụng bản đồ	82
3.3.3.3. Kĩ năng vẽ sơ đồ, đồ thị	86

3.3.3.4. Kỹ năng vẽ biểu đồ lịch sử	90
3.3.3.5. Kỹ năng khai thác kênh hình trong sách giáo khoa	93
3.3.3.6. Kỹ năng sử dụng máy tính và khai thác tài liệu trên mạng Internet	98
3.3.3.7. Kỹ năng tìm hiểu và tập trình bày về một vấn đề lịch sử	102
3.3.3.8. Kỹ năng thực hành ngoại khóa môn lịch sử	107
Chương 4: THỰC NGHIỆM TOÀN PHẦN VÀ KHÁI QUÁT MỘT SỐ BIỆN PHÁP NÂNG CAO NĂNG LỰC THỰC HÀNH CỦA HỌC SINH TRONG DẠY HỌC LỊCH SỬ Ở TRƯỜNG TRUNG HỌC PHỔ THÔNG	113
4.1. Mục đích, đối tượng, địa bàn và giáo viên thực nghiệm sư phạm	113
4.2. Phương pháp thực nghiệm sư phạm toàn phần và quá trình chuẩn bị	114
4.3. Giáo án thực nghiệm	116
4.4. Tiến hành thực nghiệm sư phạm	125
4.4.1. Kiểm tra bài cũ	125
4.4.2. Tổ chức hoạt động nghiên cứu kiến thức mới	129
4.4.3. Kết thúc bài học	134
4.5. Đánh giá công tác thực nghiệm sư phạm	135
4.5.1. Tổng hợp đánh giá ý kiến của giáo viên và học sinh	135
4.5.2. Tổng hợp và đánh giá kết quả thực nghiệm	137
4.6. Khái quát một số biện pháp nâng cao năng lực thực hành cho học sinh trong dạy học lịch sử ở trường trung học phổ thông	144
KẾT LUẬN VÀ KIẾN NGHỊ	147
DANH MỤC CÁC BÀI BÁO VÀ CÔNG TRÌNH KHOA HỌC CỦA TÁC GIẢ CÓ LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN	150
TÀI LIỆU THAM KHẢO	151
PHỤ LỤC	
Phụ lục chương 2	163
Phụ lục chương 3	170
Phụ lục chương 4	186

DANH MỤC CÁC CHỮ VIẾT TẮT TRONG LUẬN ÁN

- ĐC : Đối chứng
- GV : Giáo viên
- HS : Học sinh
- LS : Lịch sử
- NLTH : Năng lực thực hành
- NLTHLS : Năng lực thực hành lịch sử
- Nxb : Nhà xuất bản
- SGK : Sách Giáo khoa
- TH : Thực hành
- THCS : Trung học cơ sở
- THPT : Trung học phổ thông
- TN : Thực nghiệm

DANH MỤC CÁC BẢNG, HÌNH TRONG LUẬN ÁN

	Trang
<i>Bảng 2.1:</i> Kết quả điều tra về thực hành trong dạy học lịch sử	46
<i>Bảng 2.2:</i> Kết quả điều tra những thuận lợi, khó khăn khi thực hiện các hoạt động thực hành lịch sử	48
<i>Bảng 2.3:</i> Kết quả điều tra hiểu biết của HS về nội dung của thực hành lịch sử	50
<i>Bảng 2.4:</i> Tổng hợp kết quả điều tra mức độ năng lực THLS của HS THPT	51
<i>Bảng 3.1:</i> Tổng hợp kết quả biện pháp tạo hứng thú thực hành lịch sử cho HS	76
<i>Bảng 3.2:</i> Thống kê kết quả TN sư phạm từng phần biện pháp: “Rèn luyện kỹ năng lập niên biểu”	82
<i>Bảng 3.3:</i> Tổng hợp kết quả TN từng phần biện pháp “rèn luyện kỹ năng xây dựng, sử dụng bản đồ”	85
<i>Bảng 3.4:</i> Tổng hợp kết quả TN từng phần biện pháp “rèn luyện kỹ năng vẽ sơ đồ lịch sử”	89
<i>Bảng 3.5:</i> Tổng hợp kết quả TN từng phần biện pháp “rèn luyện kỹ năng vẽ biểu đồ lịch sử”	92
<i>Bảng 3.6:</i> Tổng hợp kết quả TN từng phần biện pháp “rèn luyện kỹ năng khai thác kênh hình SGK”	96
<i>Bảng 3.7:</i> Tổng hợp kết quả TN từng phần biện pháp “sử dụng máy tính và mạng Internet vào học tập lịch sử”	102
<i>Bảng 3.8:</i> Tổng hợp kết quả TN từng phần biện pháp “Tìm hiểu và viết về một vấn đề lịch sử”	106
<i>Bảng 4.1:</i> Thống kê điểm số kết quả TN sư phạm toàn phần và các tham số thông qua xử lý số liệu thống kê của 5 trường THPT (tiết 1, bài 20)	139
<i>Bảng 4.2:</i> Thống kê điểm số kết quả TN sư phạm toàn phần và các tham số thông qua xử lý số liệu thống kê của 5 trường THPT (tiết 2, bài 20)	140
<i>Bảng 4.3:</i> Bảng thống kê tần số lần điểm tại các giá trị điểm số và trung bình cộng của các lớp TN và ĐC từ kết quả TN toàn phần (Tiết 1, bài 20)	141

<i>Bảng 4.4:</i> Bảng thống kê tần số lần điếm tại các giá trị điếm số và trung bình cộng của các lớp TN và ĐC từ kết quả TN toàn phần (Tiết 2, bài 20)	141
<i>Bảng 4.5a:</i> Giá trị t và t_{α} của các lớp TN với lớp ĐC (Tiết 1, bài 20)	143
<i>Bảng 4.5b:</i> Giá trị t và t_{α} của các lớp TN với lớp ĐC (Tiết 2, bài 20)	143
<i>Hình 2.1:</i> Sơ đồ ba đẳng cấp trong xã hội Pháp trước 1789	56
<i>Hình 2.2:</i> Những thành tựu nhân dân miền Nam đã giành được trong công cuộc kháng chiến chống Mĩ 1954 - 1975	57
<i>Hình 2.3:</i> Bảng tổng hợp chính sách khai thác thuộc địa lần 2 của Pháp	63
<i>Hình 2.4:</i> Bảng tổng hợp những chuyển biến của Việt Nam sau chiến tranh thế giới thứ nhất	64
<i>Hình 3.1:</i> Biện pháp xây dựng và củng cố chính quyền Dân chủ nhân dân	75
<i>Hình 3.2:</i> Các sự kiện quan trọng của cách mạng miền Nam trong cuộc kháng chiến chống Mĩ (1954-1975)	79
<i>Hình 3.3:</i> Đồ thị sự phát triển của giáo dục trong những năm từ 1957 đến 1965	87
<i>Hình 3.4:</i> Sơ đồ Những thuận lợi, khó khăn của nước Việt Nam Dân chủ cộng hòa sau 1945	88
<i>Hình 3.5:</i> Biểu đồ về sản lượng công nghiệp quốc doanh năm 1961- 1965	90
<i>Hình 3.6:</i> Minh họa cho biện pháp khai thác kênh hình trong SGK	97
<i>Hình 4.1:</i> Kênh hình minh họa TN toàn phần tiết 1	126
<i>Hình 4.2a:</i> Kênh hình minh họa TN toàn phần tiết 2	133
<i>Hình 4.2b:</i> Kênh hình minh họa TN toàn phần tiết 2	135
<i>Hình 4.5a:</i> Biểu đồ về tần số lần điếm tại các giá trị điếm số của nhóm lớp TN và ĐC qua bài TN sự phạm toàn phần (Tiết 1, bài 20)	142
<i>Hình 4.5b:</i> Biểu đồ về tần số lần điếm tại các giá trị điếm số của nhóm lớp TN và ĐC qua bài TN sự phạm toàn phần (Tiết 2, bài 20)	142

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Đổi mới phương pháp dạy học theo hướng tiếp cận năng lực của học sinh (HS) là trào lưu tích cực đã và đang diễn ra trong ngành giáo dục. Thực chất của trào lưu này là hướng toàn bộ quá trình dạy học vào người học trên cơ sở vận dụng linh hoạt các phương pháp dạy học sao cho khai thác được tối đa tiềm năng trí tuệ, tính tích cực và sự sáng tạo của họ. Nâng cao năng lực thực hành (NLTH) cho HS trong dạy học lịch sử (LS) là một yêu cầu để thực hiện theo hướng tích cực đó.

Hiện nay, “thực hành” (TH) trong dạy học LS ở trường trung học phổ thông (THPT) còn ít được sử dụng và nếu có thì chủ yếu là tập trung vào việc rèn luyện các bài tập LS. Sự nhận thức chưa đúng đắn này không chỉ làm hạn chế hiệu quả bài học mà còn là sự thực hiện không đúng những tính chất, nguyên lý giáo dục của một nền giáo dục hiện đại. Trong giáo dục nói chung, dạy học LS nói riêng, nguyên lý học đi đôi với hành được xem là nguyên tắc giáo dục cơ bản nhất, nó chỉ đạo việc xác định những nhiệm vụ, nội dung, phương pháp giáo dục cụ thể. “Học đi đôi với hành”- một trong bốn nội dung của nguyên lý giáo dục, là một tư tưởng giáo dục vừa có tính khoa học, vừa có tính thực tiễn. Phát triển NLTH cho HS trong dạy học LS thông qua việc tăng cường tổ chức các hoạt động, hành động học tập cho HS là biện pháp đa dạng hóa các hình thức dạy học, tích cực hóa, hoạt động hóa HS, hạn chế những giờ học trên lớp nhằm chán thường xuyên lặp đi lặp lại, gắn học với hành, gắn kiến thức lí luận với thực tiễn; là biện pháp khắc phục tình trạng quá coi trọng lí thuyết và xem nhẹ thực hành, thực tiễn.

Tiếc rằng, trong thực tiễn vẫn còn tồn tại một số ý kiến theo quan điểm truyền thống xem việc học LS chỉ là ghi nhớ các sự kiện lịch sử, vì thế không có thực hành lịch sử (THLS). Đây là một quan niệm sai lầm về mặt phương pháp luận nói chung, phương pháp dạy học LS nói riêng. Con người không